

Przestrzeń informacyjna Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: Aspekt praktyczny

Lidia Mikołajuk

Biblioteka Główna Uniwersytetu Łódzkiego

Wstęp

Szybkie tempo życia i postęp naukowo-techniczny stawia nowe zadania, którym musi sprostać współczesna biblioteka naukowa. Żyjemy w społeczeństwie informacyjnym, które przyzwyczajone jest do natychmiastowego dostępu do informacji. Dlatego w bibliotece użytkownik powinien zastać przyjazną atmosferę, wolny dostęp do półek w czytelnie oznaczonych działach, możliwość korzystania ze stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu.¹ Organizacja przestrzeni bibliotecznej musi być zróżnicowana, obok stanowisk czytelnianych powinny znaleźć się pokoje do pracy indywidualnej i grupowej, sale seminaryjne czy miejsca do rekreacji. Nowoczesna biblioteka akademicka, pozostając instytucją bezpłatną i niekomercyjną, stwarza studentom dogodne warunki do pracy i spotkań o charakterze nie tylko naukowym, ale także towarzyskim. Biblioteka jest przecież przestrzenią społeczną, miejscem kontaktów między jej użytkownikami, dającym możliwość znalezienia oraz wymiany nieoczekiwanych a ważnych i inspirujących materiałów.² Zapewnia swym użytkownikom spokój i bezpieczeństwo, stając się miejscem atrakcyjnym, dostosowanym do potrzeb współczesnych studentów i pracowników nauki.

Ważną rolę odgrywają nowe trendy architektury bibliotecznej, nowoczesne rozwiązania techniczne i funkcjonalne, a także kolorystyka pomieszczeń. Przy tworzeniu projektów budynków bibliotecznych wykorzystuje się dziesięć zasad zaproponowanych przez angielskiego architekta Harry'ego Faulknera-Browna³. Najbardziej znaną jest zasada elastyczności (*flexibility*) budynku, mówiąca

¹ *Działalność naukowa i informacyjna bibliotek uczelnianych: Teoria a praktyka*, red. M. Czyżewska, Białystok 2005, s. 31.

² *Biblioteki XXI wieku...czy przetrwamy: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 219–220.

³ H. Hollendr, E. Kobierska-Maciuszko, *Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Koncepcja funkcjonalna i estetyczna*, *Roczniki Biblioteki Narodowej* 1996, T. 32, s. 195–214.

o możliwości przeorganizowania przestrzeni bibliotecznej w miarę pojawiania się nowych potrzeb i wymagań użytkowników. Inna z zasad mówi o zróżnicowaniu (*variety*) pod względem warunków pracy i wieloaspektowego dostępu do informacji. Dlatego wydzielone są miejsca na książki i inne rodzaje zbiorów. Obok miejsc czytelnianych funkcjonują pracownie audiowizualne, kserograficzne, mikrofilmowe i komputerowe. W bibliotekach akademickich ważną rolę odgrywa przestrzeń przeznaczona do studiowania, prowadzenia badań i pisania prac. W XXI w. zaczęto wskazywać na nową funkcję biblioteki akademickiej, nastąpiło przejście od biblioteki „usługującej” do biblioteki „uczącej”. Biblioteka stała się multimedialnym centrum edukacyjnym (*learnig centrre*). Wizerunek współczesnej biblioteki, traktowanej jednocześnie jako centrum kultury, ośrodek informacji i edukacji, ulega ciągłym przemianom w zakresie nowatorskich rozwiązań architektonicznych, organizacji przestrzennej i wyposażenia wnętrza⁴.

Kolejne zasady postulowane przez H. Faulknera-Browna mówią, że dobry budynek biblioteczny powinien być:

- zwarty (*compact*) — mający dogodne drogi komunikacyjne dla czytelników, personelu i książek,
- dostępny (*accessible*) z zewnątrz i z głównego wejścia do wszystkich działów,
- rozszerzalny (*extensible*) — zdolny do rozwoju przestrzennego,
- zorganizowany (*organised*) — zapewniający łatwy i szybki kontakt czytelnika z książką oraz dostęp do wszystkich usług bibliotecznych i informacyjnych,
- wygodny (*comfortable*) — w dogodnych warunkach praca staje się bardziej efektywna,
- zapewniający stałe warunki środowiskowe i mikroklimatyczne (*constant in environment*),
- bezpieczny (*secure*) dla czytelników, personelu i zbiorów,
- ekonomiczny (*economic*) — biblioteka powinna być wybudowana i eksploatowana przy minimalnych nakładach finansowych.

Nowy gmach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Zasady H. Faulknera-Browna przyświecały twórcom nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego Andrzejowi i Iwonie Pietkiewiczom. Podstawowym założeniem rozbudowy budynku BUŁ była zmiana dotychczasowej organizacji udostępniania, czyli wprowadzenia wolnego dostępu do zbiorów.

Dobudowana część budynku składa się z sześciu kondygnacji, które mogą pomieścić 1250 tysięcy woluminów, z czego 700 tysięcy w formie wolnego dostępu do półek⁵.

W piwnicach, czyli na poziomie minus jeden znajdują się magazyny zwarte i skarbiec. Na parterze umieszczona jest szatnia, portiernia i stanowiska kontroli czytelników. Na tym samym poziomie czytelnik odnajdzie punkt informa-

⁴ *Biblioteki jutra: Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, red. J. Chruścińska, E. Kubisz, Warszawa 2001, s. 9.

⁵ J. Andrzejewski, *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005, s. 10–11.

cyjny (*Informatorium*) oraz stanowiska komputerowe z dostępem do katalogu OPAC. Pozwala to użytkownikom szybko uzyskać informacje na temat poszukiwanych źródeł i nie zmusza ich do błędzenia po rozległym gmachu. W Informatorium zasiadają bibliotekarze, udzielający fachowej informacji bibliotecznej, bibliologicznej i rzeczowej o nowej Bibliotece UŁ.

Również na parterze znajduje się wypożyczalnia miejscowa oraz księgozbiór dydaktyczny z wolnym dostępem do półek. Wypożyczalnia zajmuje się nie tylko właściwym wypożyczaniem książek, ale również prowadzi rejestrację czytelników. Dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego dodatkowe udogodnienie stanowi fakt, że ich elektroniczne legitymacje studenckie są jednocześnie kartami bibliotecznymi. W wypożyczalni odbywa się autoryzacja legitymacji, dzięki której stają się one kompatybilne z systemem bibliotecznym Horizon. Pozostali czytelnicy, nie będący studentami UŁ muszą zakupić elektroniczną kartę biblioteczną.

Na uwagę zasługuje również przestrzeń „nie biblioteczna” — bufet oraz wygodne sofy do siedzenia w holu, które są miejscem spotkań towarzyskich dla czytelników. Natomiast powierzchnia holu jest doskonałą przestrzenią dla różnorodnych wystaw, stanowiąc pewną formę galerii.

Na poziomach od pierwszego do czwartego nowego budynku Biblioteki UŁ znajdują się przestrzenie magazynowo-czytelnicze, w których zbiory ustawiono w działach według klasyfikacji Biblioteki Kongresu (KBK). Czytelnik ma zapewniony wolny dostęp do półek, a na każdym piętrze umieszczono punkt informacji wizualnej, ułatwiający poruszanie się między regałami i odnajdywanie pożądanых książek. Przejrzysty system informacji graficznej składa się ze schematu rozmieszczenia księgozbioru na piętrze, oznaczeń poszczególnych grup, działów, poddziałów, opisów zawartości regałów i konkretnych półek. Wszystkie regały posiadają oświetlenie wyposażone w czujniki ruchu. Na każdym piętrze znajduje się stanowisko pracy bibliotekarza dziedzinowego, samoobsługowe kserokopiarki i stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu. Powierzchnia jest zróżnicowana, wydzielono na niej pomieszczenia do pracy zespołowej oraz celki do pracy indywidualnej.

Zbiory w Strefie Wolnego Dostępu podzielone są na dziedziny. Jak była mowa, na parterze znajduje się Księgozbiór Dydaktyczny. Są to podręczniki, skrypty akademickie oraz lektury obowiązkowe dla wszystkich kierunków prowadzonych na Uniwersytecie Łódzkim. Poszczególne tytuły gromadzone są w wielu egzemplarzach, dlatego ze względu na ogromną liczbę egzemplarzy część księgozbioru umieszczono w magazynie zamkniętym. Dla każdego podręcznika stworzono jednoegzemplarzowe archiwum, czyli książki, z których można korzystać wyłącznie na miejscu, bez możliwości wypożyczenia na zewnątrz. Dla łatwiejszego ich odróżnienia zostały oznaczone czerwonymi naklejkami umieszczonymi na grzbiecie.

Na pierwszym piętrze w Wolnym Dostępie umieszczone są książki z takich dziedzin, jak: literatura, sztuki piękne, oświata i nauka o książce. Drugie piętro obejmuje: filozofię religię, psychologię i historię. Na piętrze trzecim czytelnicy odnajdą książki poświęcone naukom społecznym i politycznym. Piętro czwarte udostępnia księgozbiór dotyczący prawa, geografii, nauk matematyczno-przyrodniczych, medycyny, rolnictwa, techniki, wojskowości i żeglugi.

Istotną sprawą w nowej technologii udostępniania zbiorów jest ich ochrona, zabezpieczenie oraz wypożyczanie i kontrola ich stanu. W nowym budynku Biblioteki Uniwersyteckiej wprowadzono nowoczesny system technologii radiowej RFID (*Radio Frequency Identification*) — połączony z komputerowym systemem bibliotecznym⁶. Każda książka ma umieszczony wewnątrz czip z zakodowaną metryką. W metryce znajdują się następujące dane: sygnatura KBK, numer inwentarza, nazwisko autora, tytuł książki i rok wydania. System RFID nie tylko chroni książki przed kradzieżą, ale również przyspiesza ich wypożyczanie. Czynność ta sprowadza się do umieszczenia książki na pulpicie, w którym znajduje się urządzenie odczytujące dane, zakodowane w czipie. Trwa to kilka sekund. System RFID ułatwia również przeprowadzanie skontrum. Aby sprawdzić liczbę i ustawienie książek na półkach wystarczy przesunąć wzdłuż nich specjalny czytnik. W skład systemu RFID wchodzi: bramki, stacjonarne i przenośne czytniki, urządzenia do samodzielnego wypożyczania (*Self-Check*) oraz wrzutnia do samodzielnego zwrotu wypożyczonych pozycji.

Biblioteka Uniwersytecka oczami jej czytelników: wyniki badania ankietowego

Nowy sposób udostępniania oraz komputerowy system usług bibliecznych są przełomową zmianą, jaką czytelnicy zastali w nowym gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Postanowiono sprawdzić, w jaki sposób docierają oni do poszukiwanych źródeł informacji, poruszając się w nowoczesnym budynku BUŁ.

W dniach 5–20 marca 2008 r. wśród stu czytelników przeprowadzono ankietę, której tematem przewodnim był dostęp do informacji w Bibliotece UŁ oraz korzystanie ze strefy Wolnego Dostępu. Kwestionariusz zawierał siedem pytań o charakterze zamkniętym⁷.

1. Jak często korzysta pan(i) z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego?
2. W którym miejscu uzyskuje pan(i) informacje niezbędne do efektywnego poruszania się po bibliotece i odnajdywania poszukiwanych materiałów?
3. Czy informacja wizualna rozmieszczona w bibliotece ułatwia pani(u) korzystanie z jej zasobów i poruszanie się w gmachu BUŁ?
4. Jak ocenia pan(i) korzystanie z elektronicznego katalogu online?
5. Jak ocenia pan(i) korzystanie z Wolnego Dostępu?
6. Czy korzysta pan(i) z urządzeń do samodzielnego wypożyczania książek?
7. Czy książki wypożyczone z Wolnego Dostępu oddaje pan(i) do Wrzutni?

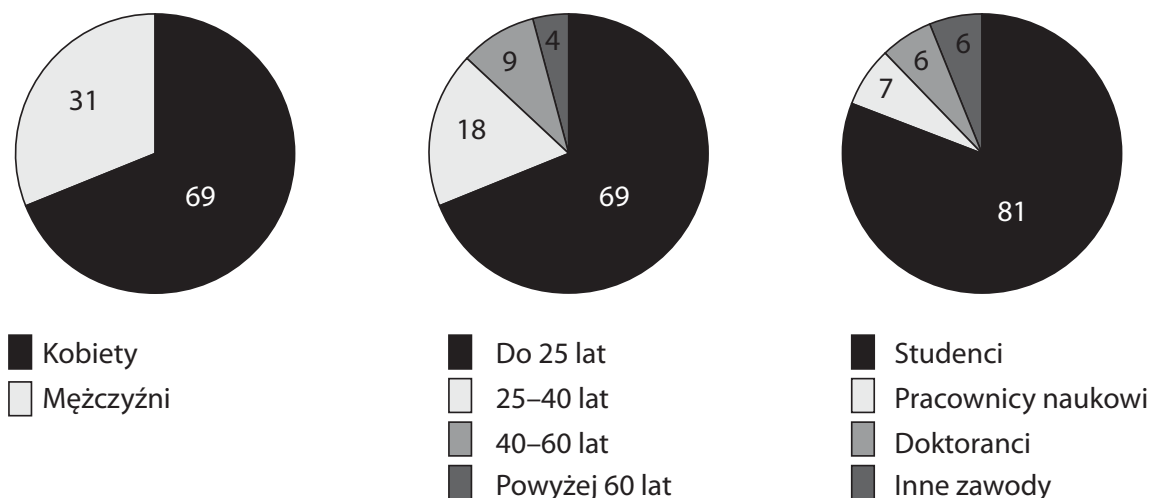
Zasadniczą część ankiety poprzedzona była pytaniami o płeć, wiek i zawód ankietowanych.

W badaniu wzięło udział 69 kobiet i 31 mężczyzn. 69 osób podało wiek do 25 lat, 18 osób zaznaczyło przedział wiekowy 25–40 lat, 9 osób mieściło się w przedziale 40–60 lat, a 4 respondentów powyżej 60 lat. Kwestionariusze wypełniło

⁶ Ibidem, s. 16.

⁷ R. Stupnicki, *Analiza i prezentacja danych ankietowych*, Warszawa 2003.

81 studentów, 6 doktorantów, 7 pracowników naukowych i 6 osób o innych profesjach.

Z odpowiedzi wynika, że 21% ankietowanych czytelników korzysta z biblioteki co najmniej raz w miesiącu, a 57% kilka razy. 9 osób odpowiedziało, że przychodzi do BUŁ raz na dwa miesiące, a 7 co kilka miesięcy lub rzadziej.

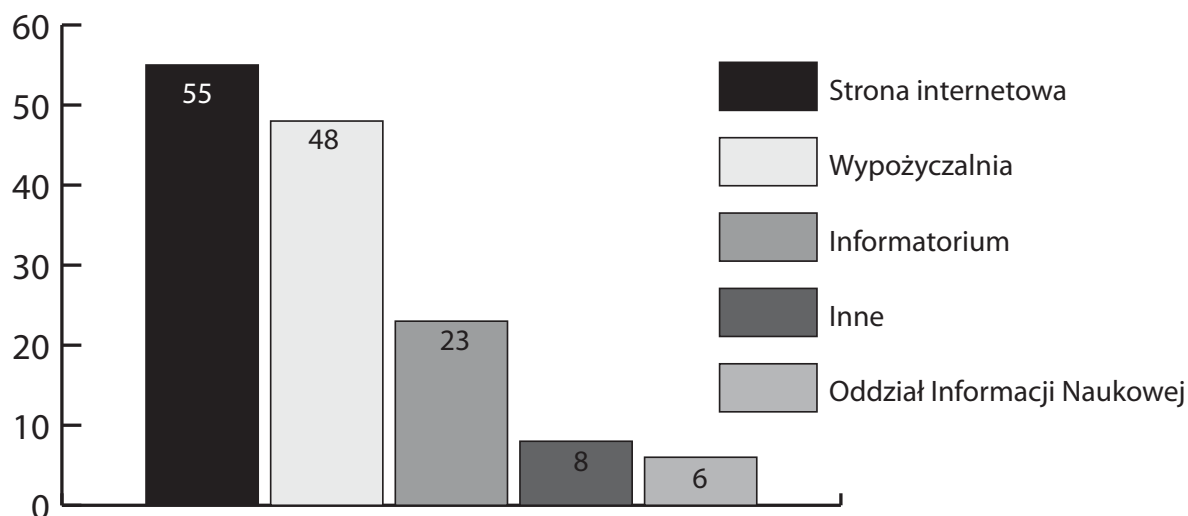
Większość czytelników korzysta z usług biblioteki często i dlatego nie miała trudności z udzieleniem odpowiedzi na pytanie o miejsce uzyskiwania informacji niezbędnych do efektywnego poruszania się po bibliotece i odnajdywania poszukiwanych materiałów. Do wyboru było 6 odpowiedzi i możliwość zaznaczenia kilku z nich jednocześnie. Najczęściej wskazywano na stronę internetową (55 odpowiedzi), jako najlepsze i najszybsze źródło informacji o bibliotece i jej zasobach. Dla współczesnych użytkowników biblioteki Internet jest pierwszym krokiem szukania wiedzy. Zanim więc trafią do realnej biblioteki, poznają ją w sposób wirtualny. Ze strony internetowej dowiadują się o jej strukturze i godzinach otwarcia, a w katalogu online sprawdzają dostępność poszukiwanych książek. Dodatkową usługą jest elektroniczne zamawianie książek.

Na drugim miejscu (48 odpowiedzi) wskazano na Wypożyczalnię, jako miejsce uzyskiwania informacji. Jest to zrozumiałe, gdyż każdy czytelnik przed skorzystaniem z usług biblioteki musi się w niej zarejestrować. Następuje to właśnie w Wypożyczalni, której pracownicy szczegółowo instruuja świeżo zapisanych czytelników, jak korzystać i poruszać się w gmachu BUŁ.

Jako trzecie miejsce podano Informatorium (23 odpowiedzi), gdzie udzielana jest informacja biblioteczna, bibliograficzna i rzeczowa. W tym samym miejscu dostępne są ulotki informacyjne, które czytelnicy wymieniają jako kolejne źródło informacji o bibliotece. W ulotkach znajdują szczegółowy plan rozmieszczenia książek w strefie Wolnego Dostępu, informacje o godzinach otwarcia biblioteki głównej i jej poszczególnych działów oraz kontaktowe numery telefonów.

Sześć osób wskazało na Oddział Informacji Naukowej, jako miejsce uzyskiwania informacji o bibliotece. Do tego działu trafiają czytelnicy szukający informacji specjalistycznej, pragnący uzyskać dostęp do baz danych oferowanych przez UŁ oraz fachowej literatury bibliologicznej. Nie bez znaczenia jest również usytuowanie tego działu na pierwszym piętrze.

Ośmiu respondentów podało inne źródła, z których korzystają, poruszając się po bibliotece, np. wskazówki bardziej doświadczonych czytelników.

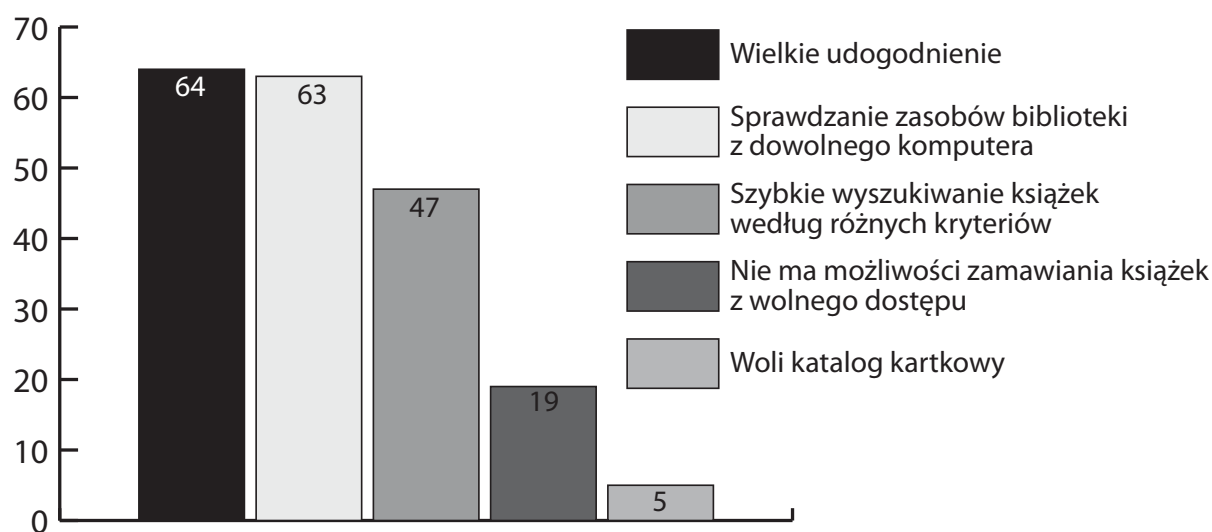
Kolejne pytanie dotyczyło informacji wizualnej rozmieszczonej w bibliotece. Jako czytelną i przejrzystą oceniły ją 53 osoby. Duże ułatwienie w dotarciu do poszukiwanych książek stanowią banery z nazwami poszczególnych działów oraz oznaczenia umieszczone na wszystkich regałach. Jest z niej również zadowolonych 43 ankietowanych, ale dodatkowo przy poruszaniu się po bibliotece korzystają z pomocy bibliotekarza. Natomiast 5 osób stwierdziło, że zawsze korzysta z pomocy bibliotekarza, gdyż nie rozumieją oznaczeń.

System informacji wizualnej składający się ze schematu rozmieszczenia księgozbioru na piętrze, podwieszanych pod sufitem banerów z nazwami działów i naklejek na regałach informujących o ich zawartości, został pozytywnie oceniony przez czytelników.

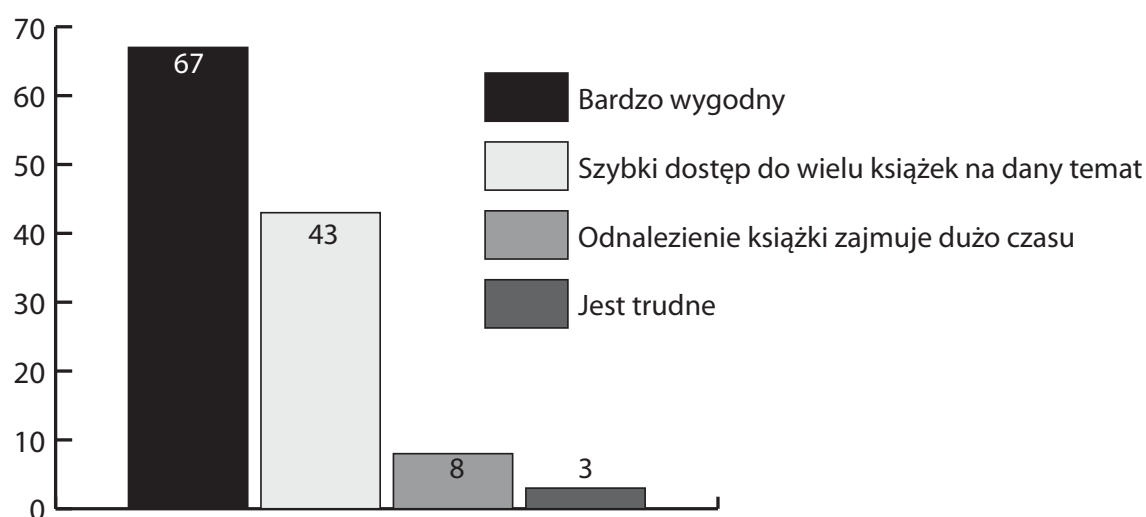

Użytkownicy proszeni byli także o wyrażenie zdania na temat elektronicznego katalogu online. Korzystanie z niego jest bardzo wygodne dla 63 osób, bo umożliwia im sprawdzenie zasobów biblioteki z dowolnego komputera. Możliwość zamawiania książek przez Internet chwali 64 użytkowników, a 47

osób — wyszukiwanie książek według zróżnicowanych kryteriów. Brak możliwości zamawiania książek umieszczonych w strefie Wolnego Dostępu krytykuje 19 osób, natomiast 5 osób przyznaje, że woli tradycyjny katalog kartkowy.

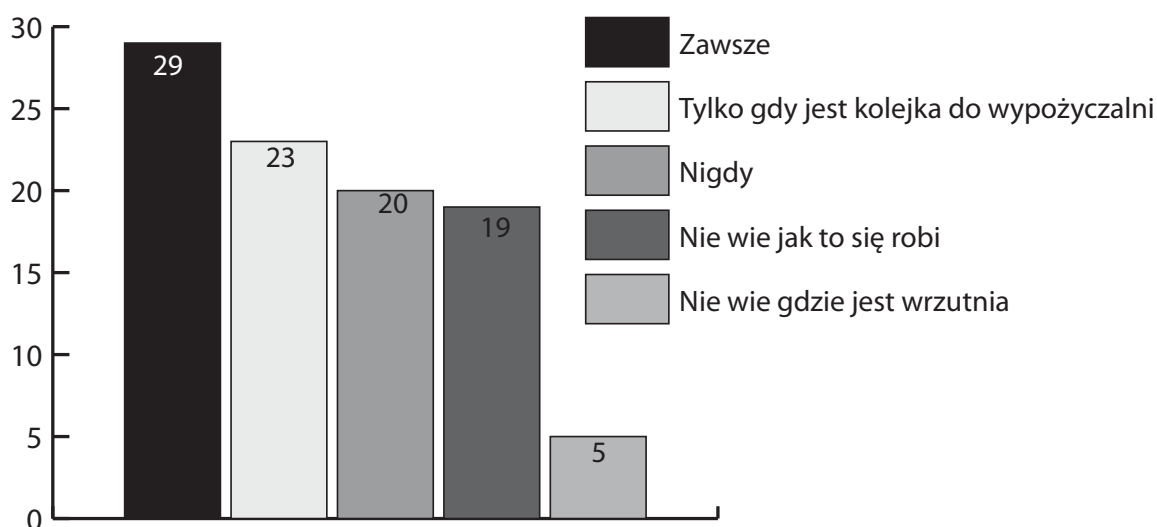
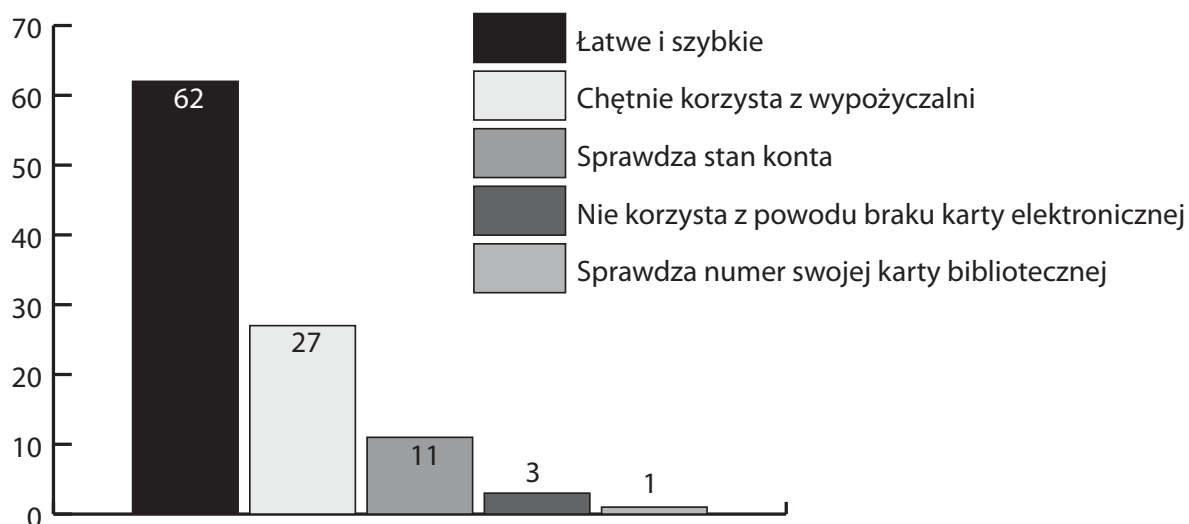

Ankietowanych poproszono o ocenę korzystania z Wolnego Dostępu. Dla 67 osób jest ono bardzo wygodne, bo pozwala przejrzeć zawartość książki przed jej wypożyczeniem. Zdaniem 43 respondentów ustawienie dziedzinowe umożliwia dotarcie do wielu książek dotyczących tego samego zagadnienia, ponieważ ustawione są w swoim sąsiedztwie. Odnalezienie konkretnego tytułu zajmuje dużo czasu, a zastosowana klasyfikacja Biblioteki Kongresu jest niezrozumiała dla 8 osób. Trzy osoby przyznały, że korzystanie z Wolnego Dostępu jest trudne i wymaga dużej samodzielności od użytkownika.

Kolejne pytanie dotyczyło korzystania z urządzeń do samodzielnego wypożyczania książek. Dla 62 osób jest ono łatwe i szybkie. Ponadto dzięki temu, że urządzenia typu *self-check* ustawione są na wszystkich poziomach biblioteki, czytelnicy samodzielnie znajdują i wypożyczają książki bez konieczności odwiedzania Wypożyczalni. Natomiast 27 osób woli jednak udać się do Wypożyczalni, żeby mieć pewność, że książki zostaną wypożyczone prawidłowo.

Nie tylko wypożycza książki, ale również na maszynach *self-check* sprawdza stan swojego konta bibliotecznego i terminy zwrotu wypożyczonych książek 11 osób, a 1 osoba korzysta z możliwości przypomnienia numeru kary bibliotecznej. Trzy osoby przyznały, że nie korzystają z tych urządzeń z powodu braku karty elektronicznej, gdyż posługują się papierową.

Ostatnie pytanie dotyczyło korzystania z urządzenia do samodzielnego zwrotu wypożyczonych pozycji tzw. Wrzutni. W tym miejscu zawsze oddaje książki wypożyczone z Wolnego Dostępu 29 osób, natomiast 23 tylko wtedy, gdy jest długa kolejka w Wypożyczalni. Nigdy nie oddawało tu książek 20 czytelników, a 19 nie wie, jak zrobić to poprawnie. Natomiast 5 osób przyznało nawet, że nie wie, gdzie jest Wrzutnia. Samodzielne oddawanie książek sprawia więc czytelnikom dużo trudności. Wadą urządzenia jest to, że nie wydaje paragonów potwierdzających poprawność wykonanej operacji. Często też użytkownicy zbyt szybko wrzucają książkę do otworu i system nie rejestruje tej czynności, a dana książka nadal pozostaje na koncie czytelnika. Po takim doświadczeniu użytkownicy nie ryzykują już i następnym razem udają się do Wypożyczalni, gdyż tam jest dla nich bezpieczniej.

Zakończenie

Przeprowadzony sondaż wykazał, że czytelnicy dobrze odnajdują się w nowym gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. W poruszaniu po nim pomocna jest dla nich zarówno strona internetowa, jako pierwsze źródło informacji o instytucji, jak i ulotki informacyjne — podające szczegółowe instrukcje składania zamówień na książki drogą elektroniczną oraz plan ustawienia książek w strefie Wolnego Dostępu. Wybór strony internetowej jako najważniejszego źródła wiedzy o bibliotece może świadczyć o tym, że jej użytkownikami są typowi przedstawiciele społeczeństwa informacyjnego. Przyzwyczajeni do natychmiastowego uzyskiwania dostępu do informacji przez całą dobę, bardzo chwalą katalog online, umożliwiający im wyszukiwanie potrzebnych pozycji oraz ich elektroniczne zamawianie. Fachową pomoc uzyskują czytelnicy od bibliotekarzy w Wypożyczalni i Informatorium. Nowy sposób udostępniania zbiorów został pozytywnie oceniony przez prawie 70% ankietowanych. Są oni zadowoleni z dziedzinowego ustawienia książek, dzięki któremu mogą dotrzeć do wielu pozycji, dotyczących interesującego ich tematu. Ponadto mają możliwość przejrzenia zawartości książki, jeszcze zanim ją wypożyczą. Informacja wizualna rozmieszczona w bibliotece przez 95% użytkowników została określona jako czytelna, przejrzysta i pomocna w poruszaniu się po budynku BUŁ. Jednak dla niewielkiej liczby czytelników zastosowana Klasyfikacja Biblioteki Kongresu jest niezrozumiała, przez co korzystanie z Wolnego Dostępu jest trudne i męczące.

Funkcjonujące w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego maszyny do samodzielnego wypożyczania oraz oddawania książek nie są jednak dobrze ocenione przez prawie 30% ankietowanych. Czytelnicy nie mają do nich zaufania i wolą korzystać z Wypożyczalni.

Współczesna biblioteka akademicka wraz ze swoimi zbiorami, miejscem do studiowania i spotkań stała się nie tylko ogromnym magazynem książek, ale ośrodkiem życia intelektualnego uczelni. Wychodzi naprzeciw potrzebom informacyjnym swoich użytkowników, zaspokajając je na wielu płaszczyznach. Oferuje książki i czasopisma ze wszystkich dziedzin, możliwość bezpłatnego korzystania z Internetu oraz dostęp do profesjonalnych baz danych. Ważnym zadaniem biblioteki akademickiej jest informacyjne kształcenie studentów, upowszechnianie nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Z doświadczeń bibliotekarzy wiadomo, że jeszcze wiele jest do zrobienia w zakresie „alfabetyzacji informacyjnych” (*information literacy*). Czytelnik goszczący w bibliotece po raz pierwszy może czuć się przytłoczony jej rozmiarem. Trudność sprawia mu odnalezienie książek w strefie Wolnego Dostępu oraz elektroniczny sposób zamawiania pozycji zlokalizowanych w magazynie. Dlatego bibliotekarz musi przyjąć rolę przewodnika i pośrednika między użytkownikiem a poszukiwaną przez niego informacją. Jest to nowe wyzwanie, któremu musi on sprostać. Na współczesnego bibliotekarza spadły obowiązki wykraczające poza typową działalność bibliotekarską. Oprócz kwalifikacji z zakresu bibliotekoznawstwa musi posiadać znajomość technik informacyjnych i komunikacyjnych.

Czytelnik pragnie przebywać w instytucji nowoczesnej, gdzie spotyka się ze zrozumieniem i zaangażowaniem jej pracowników. Stopień zaspokajania oczekiwań użytkowników związany jest z wizerunkiem instytucji i atmosferą w niej

panującą. Jej pozytywny obraz wpływa na nastawienie czytelników do biblioteki i usług przez nią oferowanych. Biblioteka jest miejscem, z którego uczelnia jest dumna, a atmosfera w niej panująca odgrywa znaczną rolę w kształtowaniu wizerunku uczelni⁸.

Twórcy i pracownicy Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego starają się sprostać zadaniom, jakie stawiają przed nimi wymogi współczesnego świata. Biblioteka jest instytucją coraz bardziej atrakcyjną, wzbogaconą o nowe funkcje, tworząc swoistą przestrzeń informacyjną i społeczną.

Summary

Information Space of the Library of University of Lodz: the Practical Aspect. The paper presents the new building of the Library of University, including its information space. It also shows how users find the new library according to the inquiry results.

⁸ *Biblioteki XXI wieku... czy przetrwamy: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 226.